

Швець Г. Д.

УДК 378.147:811.161.2'243

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ТЕКСТОТЕКИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті запропоновано структуру навчальної текстотеки з української мови як іноземної (УМІ) відповідно до сфер спілкування: побутової, навчальної, професійної та суспільної. Проаналізовано, наскільки навчальний текстовий матеріал у сучасних підручниках та посібниках з УМІ охоплює тематично-стильовий спектр текстів, актуальних для комунікативних ситуацій різних сфер спілкування.

Ключові слова: навчальна текстотека, сфери спілкування, комунікативна ситуація, українська мова як іноземна.

В статті предложена структура учебной текстотеки по украинскому языку как иностранному в соответствии со сферами общения: бытовой, учебной, профессиональной и общественной. Проанализировано, насколько учебный текстовый материал в современных учебниках и пособиях по украинскому языку для иностранцев охватывает тематически-стилевой спектр текстов, актуальных для коммуникативных ситуаций разных сфер общения.

Ключевые слова: учебная текстотека, сферы общения, коммуникативная ситуация, украинский язык как иностранный.

The paper suggests a structure of training text material in Ukrainian as a foreign language in accordance with the spheres of communication: everyday, scientific, professional and social communication. It analyzes how text material in modern textbooks for foreigners corresponds to the thematically-stylistic variety of the texts used in real communicative situations in different spheres.

Key words: training text material, the spheres of communication, communicative situation, Ukrainian as a foreign language.

На сучасному етапі розвитку молодшої гілки вітчизняної лінгводидактики – викладання української мови як іноземної (УМІ) – надзвичайно важливою постає проблема пошуку ефективних форм і методів навчання та належного навчально-методичного забезпечення. Створено низку підручників і посібників для різних етапів навчання УМІ: початкового (авторів В. Вінницької та Н. Плющ, М. Гримич зі співавторами, М. Джури, Т. Кудіної, І. Намакштанської, О. Палінської та О. Туркевич, А. Чезганова, В. Чумака та ін.), середнього (О. Антонів та Л. Паучок, Н. Бондаревої та М. Шевченко, А. Дем'янюк, С. Дербі, Л. Дідківської зі співавторами, Н. Єщенко, Б. Сокола, Г. Швець та ін.), поглибленого (Л. Паламар, Л. Палінської зі співавторами та ін.). Однак, як справедливо відзначає Н. Станкевич, “попри наявність різноманітних текстів у багатьох підручниках і посібниках з української мови як іноземної, бракує тих самих текстів, але зібраних і відповідно опрацьованих в окремій книзі” [8, с. 166], об’єднаних тематично чи за жанрово-стильовими характеристиками. Оскільки текст є одним із основних компонентів змісту навчання іноземної мови, продуктом, засобом та об’єктом комунікації (як наголошено в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти, “текст є центром будь-якого акту мовленнєвого спілкування, зовнішньою предметною з’єднувальною ланкою, “суглобом” між тим, хто продукує, і тим, хто сприймає, – спілкуються вони безпосередньо чи на відстані” [3, с. 98]), то комплексне наукове осмислення теоретичних і методичних засад формування навчальної текстотеки з УМІ – нагальне завдання української лінгводидактики.

У процесі вивчення нерідної мови учень / студент повинен оволодіти низкою умінь та навичок, необхідних для комунікації в різних сферах суспільного життя. Очевидно, що успішність навчання іноземної мови, української зокрема, перебуває у зв’язку з раціональним добором репрезентативних для кожної сфери навчальних текстів різних видів (усних / письмових, діалогічних / монологічних), стилів і мовленнєвих жанрів та створення оптимальної системи роботи з ними, спрямованої на розвиток комунікативної компетенції іноземних учнів. А відтак, теоретичне й методичне обґрунтування проблеми ефективного використання різних типів навчальних текстів – одна з передумов повноцінного розвитку методики викладання УМІ.

Порушену проблему українські лінгводидакти вирішують у таких напрямках: вивчення загальних питань відбору та використання навчального тексту (Л. Васильєва, Б. Сокол, Н. Станкевич, Н. Цісар та ін.), лінгводидактичний аналіз текстів різних стилів (наукового: О. Качала, З. Куньч та ін.; публіцистичного: Г. Онкович, М. Шевченко, О. Ценюх та ін.; художнього: Л. Антонів, А. Буднік, Л. Васильєва, З. Мацюк,

І. Процик та ін.); створення навчальних посібників із текстами різних стилів та завданнями до них [2; 6; 9]. Для доцільного добору й ефективного використання текстів під час навчання мови важливим, на наш погляд, є усвідомлення цілісної моделі навчальної текстотеки та місця й ролі текстів різних типів у ній. Отож, мета пропонованої розвідки – схарактеризувати структуру навчальної текстотеки з УМІ.

Першим етапом дослідження структури навчальної текстотеки є виокремлення сфер суспільного життя, релевантних для вивчення, викладання та використання нерідної мови. Такими, відповідно до головних секторів суспільного життя, у Загальноєвропейських рекомендаціях визначено освітню, професійну, суспільну та особистісну сфери [3, с. 10]. У колективній праці “Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах” як основний компонент змісту навчання названо такі сфери спілкування: соціально-побутова, громадсько-політична, соціально-культурна, професійно-трудова [5, с. 48]). Н. Гальскова та Н. Гез, спираючись на дослідження І. Халеєвою категорії “сфера спілкування”, виокремлюють чотири “макросфери спілкування, що виступають вихідним фактором для визначення сфер практичного використання мови” [1, с. 125], кожній із яких відповідає певний тип мовлення: виробнича (матеріально-практична) діяльність людини – спеціальне мовлення; побутові стосунки – розмовне (побутове) мовлення; культурологічне спілкування, що базується на процесах художньої та наукової творчості, – художнє та наукове мовлення; суспільно-політична (соціальна) діяльність – публіцистичне мовлення, зокрема й мовлення різних засобів масової комунікації [1, с. 125]. Бачимо, що розбіжності між названими концепціями не такі й значні, викликані, головним чином, термінологічною неузгодженістю. Спробуємо встановити кореляцію між сферами спілкування, визначеними різними авторами, у вигляді таблиці.

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання	Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах (кол. авт. під кер. С. Ю. Ніколаєвої)	Теорія обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика (Гальскова Н. Д., Гез Н. И)
освітня	професійно-трудова	виробнича
професійна		
суспільна	громадсько-політична	суспільно-політична
	соціально-культурна	культурологічна
особистісна	соціально-побутова	побутова

Очевидно, що в Загальноєвропейських рекомендаціях актуалізовано тематичний підхід до виокремлення сфер спілкування, тоді як автори двох інших досліджень спираються на домінуючу роль певного типу мовлення, що, однак, не заважає накладанню сфер, виділених за різними ознаками, одна на одну. Поділ на сфери, запропонований у Загальноєвропейських рекомендаціях, видається зручним для тематичної організації навчального матеріалу, адже той, хто вивчає мову, обов’язково є членом, по-перше, мінімальної групи близьких людей (родина, друзі), по-друге, навчального колективу, по-третє, професійного колективу (у випадку навчання школярів та студентів – майбутнього), по-четверте, суспільства загалом. А відтак, важливо навчити студентів моделей мовленнєвої поведінки, необхідних для реалізації комунікативних потреб під час виконання цих соціальних ролей іноземною мовою. Отож, виокремимо як ключові для вивчення нерідної мови побутову, освітню, професійну, суспільну сфери і перейдемо до другого етапу вивчення структури навчальної текстотеки з УМІ: окреслимо тексти, репрезентативні для кожної зі сфер.

Побутова сфера охоплює навчальні тексти трьох типів. По-перше, це спеціально створені тексти на побутові теми (“Моя сім’я”, “Мій день”, “Розмова по телефону”, “У магазині”, “У лікаря”, “В аптеці”, “Моє місто”, “Подорож” тощо). Саме такі монологічні та діалогічні тексти представлені в сучасних підручниках з УМІ для початкового етапу (наприклад, “Українська мова як іноземна (початковий курс)” В. Вінницької, Л. Голов’яшиної, Н. Плющ (Київ, 2003), “Крок-1 (рівень А1-А2). Українська мова як іноземна: книга для студента” О. Палінської та О. Туркевич (Львів, 2011) і посібниках із розвитку усного мовлення (Н. Зайченко та С. Воробйової (Київ, 2005), Н. Єщенко (Київ, 2010)). По-друге, автентичні усні та письмові тексти, що обслуговують побутову сферу в реальному житті (оголошення, квитки, меню, знаки та написи у громадських місцях, рекламні матеріали, написи на упаковках та етикетках товарів, рецепти, розклад роботи транспорту, певних установ, особисті листи, записки, вітальні листівки тощо). У таких текстах виявляються елементи розмовного, публіцистичного й офіційно-ділового стилю. По-третє, твори художньої літератури, актуальні як із погляду відображення в них різних життєвих ситуацій, утім і побутових, так і для задоволення комунікативних потреб, пов’язаних із темою спілкування “Улюблене заняття, інтереси, дозвілля, розваги”.

Навчальна сфера охоплює ситуації спілкування на занятті та в закладі освіти під час навчального процесу. Спеціально створені тексти важливі для ілюстрації різноманітних комунікативних ситуацій цієї сфери, як і попередньої, і відповідні теми (“На уроці”, “Наш інститут”, “У бібліотеці”, “У деканаті”, “Сесія” і под.) репрезентовано в підручниках і посібниках для іноземців. Друга складова текстотеки навчальної сфери спілкування – тексти офіційно-ділового стилю, які регламентують певні навчальні ситуації: студентський квиток, бібліотечний формуляр, заява, пояснювальна записка, наказ, довідка, розклад занять тощо. Окремим сегментом цієї сфери (для іноземних студентів, які здобувають вищу освіту українською мовою) виокремлюємо тексти наукового стилю з обов’язкових навчальних дисциплін гуманітарного циклу (історія, філософія, психологія, педагогіка, соціологія, етика, українська і зарубіжна культура та ін.) та художні тексти, що слугують ілюстративним матеріалом із дисциплін культурознавчого циклу.

Навчитися спілкуванню іноземною мовою у професійній сфері неможливо без опори на спеціальні тексти. Необхідно зазначити, що частка науково-методичних досліджень, присвячених вивченню особливостей роботи зі спеціальними текстами, чи не найбільша серед інших праць, дотичних до проблеми навчальної текстотеки. Це закономірно з огляду на те, що іноземні студенти навчаються у вищих навчальних закладах України за різними спеціальностями. Відповідно, методисти досліджують закономірності організації навчального фахового матеріалу та вивчення в іноземній аудиторії терміносистем різних галузей: медицини, психології, кіномистецтва, міжнародних відносин, видавничої справи, юриспруденції, економіки тощо. Однак навчальних видань для іноземних студентів зі спеціальними текстами та завданнями до них поки що небагато (посібники П. Вовк, В. Радченка і Т. Крик для студентів економічних спеціальностей (Київ, 2007); С. Дерби та В. Любчевської-Сокур – для студентів-міжнародників (Київ, 2013); А. Дем’янюк (Київ, 2009), Б. Сокола (Тернопіль, 2010, 2012) – для студентів-філологів; Г. Бойко зі співавторами – для студентів технічних вишів (Львів, 2012); Б. Сокола та М. Гончарової (Львів, 2013) – для студентів різних спеціальностей). Що ж охоплює поняття “спеціальні (фахові) тексти”? Уважаємо, що це монологічні тексти з обраної студентом галузі знань (у різних підстилях наукового стилю: наукові статті з підручників та монографій, рецензії, виступи на конференціях, науково-популярні та науково-публіцистичні статті тощо) та, як наголошує Л. Куліш, спеціально створені діалогічні тексти, які відображають реальні ситуації науково-професійного і професійно-побутового спілкування [4, с. 43–47]. Крім спеціальних текстів, до навчальних матеріалів, що ілюструють комунікативні ситуації професійної сфери, необхідно залучати тексти офіційно-ділового стилю, актуальні для майбутньої науково-професійної діяльності студента: автобіографія, резюме, інтерв’ю з прийому на роботу, план роботи, звіт, протокол, ділове листування тощо.

Найширшою тематично є, безумовно, суспільна сфера спілкування. Виокремлюємо в ній суспільно-політичний, соціально-культурний та краєзнавчий сегменти. Для суспільно-політичного сегмента актуальні такі види текстів: новини, політичний коментар, публічні звернення громадських діячів, аналітичні публіцистичні статті, різноманітні агітаційні матеріали та ін. Комунікативні ситуації соціально-культурного характеру можуть презентувати публіцистичні статті на суспільні теми, інтерв’ю з діячами культури й мистецтва, дискусії з актуальних для сьогодення питань, культурознавчі статті, публічні виступи громадських діячів, обговорення важливих культурних подій, акцій, творів мистецтва тощо. Стильовий характер названих текстів означений домінантою публіцистичного стилю, матеріал якого широко використовують у методиці викладання іноземних мов. Переважно це тексти засобів масової інформації, які висвітлюють сучасні політичні події, соціальні процеси, суспільні проблеми. Г. Онкович у своїй докторській дисертації дослідила теоретичні засади використання ЗМІ в навчанні української мови, розробила типологію і структуру жанрово-тематичних занять за матеріалами ЗМІ зі студентами різного рівня володіння мовою та окреслила поняття пресолінгводидактики як окремої галузі лінгводидактики [7]. Тексти ЗМІ стали основою посібника Г. Онкович “Читаймо газету разом” (Київ, 1993), методичної розробки Б. Сокола “Практичні заняття з української мови на лексичному матеріалі публіцистичного стилю мовлення для студентів-іноземців” (Львів, 2000), книги С. Адаменко “Мандрі” (Львів, 2008), посібників для іноземних студентів “Час. Події. Люди” (Київ, 2003), “Людина і світ” (Київ, 2007), “Українська мова для іноземних студентів” (Київ, 2013) Л. Дідківської, В. Любчевської-Сокур, Н. Ніколаєвої. Науково-популярні, науково-публіцистичні, історично-довідкові тексти краєзнавчої тематики (альманахи, туристичні путівники, краєзнавчі статті з періодики, історичних чи мистецтвознавчих довідників, розповідь екскурсовода, написи на історичних пам’ятках тощо) виокремлюємо як важливі для реалізації культурних потреб іншомовних студентів, які, перебуваючи в чужій країні, прагнуть дізнатися про її історію та культуру. Необхідність залучення до навчальної текстотеки з УМІ нехудожніх краєзнавчих текстів, вважаємо, обумовлена комплексним характером завдань, що вирішують на їх основі: розвиток комунікативної компетенції студентів-інофонів, збагачення їхніх знань про місто, у якому вони живуть і навчаються, підготовка й заохочення іноземців до самостійного пошуку додаткової краєзнавчої інформації, стимулювання інтересу до знайомства з історичними й культурними реаліями нашої країни. З такою метою створено посібники Г. Швець “Знайомтеся: Київ” (Київ, 2011), С. Дерби

“Знайомство з Україною” (Київ, 2012), І. Ключковської зі співавторами “Мандрівка Україною” (Львів, 2012), авторського колективу під керівництвом Л. Антонів та О. Туркевич “Мій Львів” (Львів, 2013). Серед текстів, релевантних для суспільної сфери спілкування, повинні бути представлені, як і в попередніх випадках, тексти офіційно-ділового стилю, актуальні для іноземця: офіційне запрошення, скарга, закон, декларація тощо. Ще один важливий елемент текстотеки суспільної сфери – художня література, у процесі читання якої інокомунікант залучається до діалогу не лише з автором, а і з певною системою естетичних та суспільних поглядів, актуалізованих в художньому творі. З-поміж нечисленних видань із художніми текстами, адресованих іноземним читачам, відзначимо посібники Л. Паламар, Н. Татяненченко та Н. Постанової “Читаємо українською” (Київ, 1999), М. Єлісової “Коментоване читання художніх творів” (Київ, 2010), Г. Швець, Ю. Торчинської та А. Літвінчук “Читаймо українською” (Київ, 2012), підручник-хрестоматію С. Дяченко та О. П’ятецької “Українська література для іноземних студентів” (Київ, 2010).

Отже, тематична організація навчальної текстотеки з УМІ може виглядати таким чином:

Побутова сфера	<ul style="list-style-type: none"> – спеціально створені тексти на побутові теми, – автентичні усні та письмові тексти, що обслуговують побутову сферу в реальному житті, – художня література.
Навчальна сфера	<ul style="list-style-type: none"> – спеціально створені тексти про організацію навчання в закладі освіти та на занятті зокрема, – тексти офіційно-ділового стилю, які регламентують типові навчальні ситуації, – наукові тексти з обов’язкових навчальних дисциплін гуманітарного циклу (історія, філософія, психологія, педагогіка, соціологія, етика, українська та зарубіжна культура та ін.), – художні тексти, що слугують ілюстративним матеріалом з дисциплін культурознавчого циклу.
Професійна сфера	<ul style="list-style-type: none"> – наукові тексти з фаху студентів, – спеціально створені діалогічні тексти, які відображають реальні ситуації науково-професійного і професійно-побутового спілкування, – тексти офіційно-ділового стилю, актуальні для науково-професійної діяльності за фахом студента.
Суспільна сфера	<ul style="list-style-type: none"> – суспільно-політичні тексти, – соціально-культурні тексти, – краєзнавчі тексти, – тексти офіційно-ділового стилю, актуальні для сфери суспільних відносин, – художня література.

У результаті проведеного аналізу структури навчальної текстотеки й огляду підручників і посібників з УМІ можемо зробити висновки щодо того, наскільки повно текстовий матеріал сучасних навчальних видань охоплює тематично-стильовий спектр текстів, репрезентативних для комунікативних ситуацій різних сфер спілкування. По-перше, впадає в око той факт, що для кожної сфери релевантними є відповідні тексти офіційно-ділового стилю, однак вони практично відсутні в сучасній навчальній текстотеці, як і лінгводидактичні дослідження такого текстового матеріалу. По-друге, необхідно збагатити навчальну текстотеку автентичними текстами, зокрема тими, що обслуговують побутову та навчальну сфери спілкування. По-третє, бракує збірників із науковими текстами з обов’язкових навчальних дисциплін гуманітарного циклу і з фаху іноземних студентів, також конче необхідні видання з навчальними діалогічними текстами, які б відтворювали реальні ситуації науково-професійного і професійно-побутового спілкування в обраній студентами галузі. По-четверте, значно ширше й різноманітніше повинні бути представлені серед навчальних матеріалів для інокомунікантів твори художньої літератури.

Перспективу подальшого дослідження проблеми вбачаємо у вивченні взаємозв’язків елементів структури навчальної текстотеки, окресленні місця текстів певних стилів на різних етапах вивчення УМІ, визначенні лінгводидактичних принципів формування текстотеки, обґрунтуванні системи роботи з текстами різних мовленнєвих жанрів під час навчання УМІ.

Література:

1. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М. : Издательский центр “Академия”, 2008. – 336 с.

2. Дідківська Л. П. Українська мова для іноземних студентів: газетно-публіцистичні тексти та завдання до них / Л. П. Дідківська, В. О. Любчевська-Сокур, Н. С. Ніколаєва. – Вінниця : ПП Балюк І. Б., 2012. – 328 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Методика викладання іноземних мов у вищій школі / [за ред. проф. Ю. О. Жлуктенка]. – К. : Вища школа, 1971. – 222 с.
5. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / [кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої]. – Вид. 2-е, випр. і перероб. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
6. Наука і техніка в сучасному світі : збірник науково-популярних текстів та навчальних завдань для студентів-іноземців технічних вишів / [Г. Бойко, І. Васишин, Т. Гроховська та ін.] ; за ред. І. Карого. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 180 с.
7. Онкович Г. В. Теоретичні основи використання засобів масової інформації у навчанні української мови студентів-нефілологів : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня доктора пед. наук / Г. В. Онкович. – К. : Український державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – 46 с.
8. Станкевич Н. Особливості створення навчальної текстотеки з української мови як іноземної / Н. Станкевич // Теорія і практика викладання української як іноземної. – Л. : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Вип. 6. – С. 162–168.
9. Швець Г. Д. Читаймо українською : навчальний посібник з української мови для іноземних студентів / Г. Д. Швець, Ю. О. Торчинська, А. О. Літвінчук ; за ред. Г. Д. Швець. – К. : Фенікс, 2012. – 112 с.